

Kálmány Lajos életrajza

A Közköztudásügyi Kiadóvállalat a magyar tudományos élet régi adósságának törlesztését kezdte meg Kálmány Lajos népköltési hagyatékának sorozatos kiadásával. A kiváló szegedi folklorista, a magyar néprajztudomány egyik úttörőjének munkássága eddig túlnyomórészt kiadatlanul, a további tudományos kutatás számára elérhetetlenül, rendezetlenül hevert. Kálmány Lajos örökségének megmentésére komolyan csak a falzab dulás után kerülhetett sor. A munkát egy fiatal, szegedi folklorista Péter László kezdte el, s az új Akadémia részben az ő munkásságára várt. Péter László kezdte el a nagy és méltatlannul elhanyagolt szegedi tudós hátrahagyott írásainak rendezését és kiadását. A több negy kötetre terjedő gyűjtésanyag első kötete: a Katonadombok az elmúlt hetekben hagyta el a sajtót. A megjelenés túl közeli ideje nem teszi még lehetővé, hogy a gyűjteménnyel magával részletesen foglalkozzunk. A kötet elé írt életrajz azonban, mely könyvvalaként külön is megjelent, ugyancsak a Közköztudásügyi Kiadóvállalat kiadásában, megérdemli, hogy külön is foglalkozzunk vele.

Kálmány Lajos sorsa, a feudális kapitalista Magyarországon íróinak, művészeinek tipikus sorsa. Pályaválasztása is — p.p. volt — kifejezi a „fölemelkedés” lehetőségének korabeli irányát, kifejezi a klerikus világi hatalmának erejét. Kálmány nem akart páppá lenni — nem érzett különös hajlamot magában a „misztikus émerülésre” —, ahhoz meg becsületes volt, hogy az átlagpapok farizeus életét élje. Egyszerűen emberi módon élt, együtt dolgozott a parasztokkal, látta a nép kifejezhetetlen nyomorát, pusztulását, s mivel mást nem tehetett, a halálraítélt népnek legalább a kultúráját akarta megmenteni.

23 éves korában, Pécskán, kezdte el népdalgyűjtői tevékenységét, és gyűjtés közben vált a népköltészet kizárólagos és egyre tudatosabb kutatójává. Általános tudományos érdeklődését még a szemináriumból hozta magával. Csiky Gergely Kálmány szemináriumi éve idején tanított a temesvári papnevelőben, s 1878-ban került föl Pestre, ahol rövidesen le is tette a re verendát.

Később maga Kálmány Lajos így jellemezte a temesvári szeminárium akkori légkörét, mely neki egyrészt idegen volt, másrészt tudományos indítást adott. „A papnevelő az a hely, hol még a falaknak is füle van; a ki pedig Szegeden tanult, az az ember lett, a ki úgy beszélt, amint érzett: ez pedig két ellentét” — jellemzi a szeminárium erkölcsi arculatát, sötét, a terrorról és besúrástól bűzhödő szellemét. Majd megemlékezik tanárainról, akik közül Csikyt, Kun Lászlót, Grósz Józsefet, Szentklárayt és még néhányat emeli ki. „Kálmány visszaemlékezései a temesvári évekre kizárólag tudományos jellegűek: nem a papnevelés, hanem a tudomány-művelés az értékelő szempontja a felsorolt egyéniségek megítélésénél” — írja Péter László.

Kálmány Lajos az érdeklődésből gyűjtőgető papból rövidesen a néprajztudomány szenvedélyes művelőjévé vált, és 1877-ben jelent meg első népköltészeti gyűjteménye, a Koszorúk. Jelentős vita támadt körülötte, mely a magyar folklórisztika elvi kérdéseinek tisztázásához is hozzájárult. Bryidőben kezdődött meg Kálmány és egyházi felettes hatóságai között az őszéütközések sorozata, mely végül is azzal végződött, hogy Kálmány Lajos — országos hírv tudós, külföldi tudományos társaságok munkatársa — elhagyatottan, művelt saját fölléréiből kiadva, anyagilag is törvényellenesen megkurtítva, belegen dolgozott évtizedeken át, és szegedi magányos lókásán toha senkitől nem keresve magárahagyatottan halt meg. „Egy kis iskolásgyerek találta meg a vackán, akitől rossz irkákat szokott venni kéziratpapírnak. Több napos halott lehetett már akkor, — patkányokat rezzengett el az ajtónyílás az arcáról” — írja Móra Ferenc. 1910-ig mint plébánosí érték a különböző támadások, megaláztatások és fenyegetések. Egyik ilyen mun-

káját gátló é: megakadályozni akaro támadás-hadjáratról beszámol Kálmány. Elmondja, a Pestú Néppló 1878. március 17-i számában megjelent tárcájában, hogy Pulszky Ferenc és Gyulai Pál közös rópiratára, — melyben a falusi értelmiség segítségét kérték a hagyománygyűjtéshez, — hogyan vála-zdál az egyházi főhátóságra támaszkodva a helybeli községi előljáróság. „Mig ezek történnék (t. i. Gyulai és Pulszky körlevele) a nemzet szellemi vagyonát becsülni tudók részéről az ország fővárosában, — addig a vidéken a bányáság csatlósai, szájas fanatikusok és rosszalkarató zelóták rágalommal marják és személyeskedő piszkolódással üldözik azon néhány emberünket is, a kik e téren még tenni képesek és akarnak valamit. Torontál megyében a törökbecsei iskolaszék érdemes elnöke és az itteni iskolák tanítói bevándoltak engem is, alulírottat: tamfelügyelőnél, püspöknél, hogy pap és hitoktató létemre a gyermekektől népdalokat, gyermekjátékokat stb. gyűjteni merészkedtem. Urügyül hozzák fel, hogy a gyermekek gyűjtésében pongyola tárgyak és hamis, eikamlós versek találhatnának, mintha azokból a gyermekek az én utasításom szerint írták volna. Büköszéki tagokból, primáriy képzettségű tanítókból, kalmárokból és parasztokból csapatos inkvizíciót állítanak egybe, mely tüntetőleg egyik iskolából a másikba megy, fagatja a gyermekeket a gyűjtés miatt, és elvégre kintit engem, mint az erkölcsiség megrontóját az iskolából!”

Péter László Kálmány Lajosról írt életrajzánálk nem az a különös érdeme, hogy a nagy magyar néprajztudós munkásságát teljes részletességgel és meleg, lelkesedő stílusban rajzolja meg, hanem az, hogy rámutat Kálmány Lajos állandó üldözöttségének, magárahagyatottságának társadalmi-politikai okaira, leleplezi a Kálmányt számlálómszor meghurcoló, a feudálizmusban benneragadt egyház haladásellenes, tudományellenes arculatát, s bemutatja a folkloristá Kálmányon túl a feudális viszonyokat élesen bíráló Kálmányt.

„Kálmány Lajos több volt, mint folklorista, a népköltészet szerencséskezű gyűjtője... Kálmány Lajos kora néprajztudósai közt a leghatalóbb politikai egyéniség, és korában feltűnően álesszemű társadalomvizsgáló volt; a századvégi feudális Magyarország hibáinak markacs bírálója, a magyar társadalomvizsgáló iródszám egyik előfutára.”

„Kálmány ugyan dalokat, „bús nótákat“ (ahogyan egyik versmondója nevezte a balladákat), versikéket, ráolvasókat, meséket gyűjtött, de ezek mögött mindig jól látta és meg is tudta mutatni a társadalmi valóságot, a paraszti sorsot, mint ahogyan arra már a korabeli kritika egy része is rámutatott. A Szeged Népé három kötetének bevezetőiben, korában szinte példátlanul világos társadalomtudományi szemlélettel ismertette gyűjtőterületeinek parasztságát. A néprajzi és telepüestörténeti vizsgálatok mögött mindig kicsillant éles társadalmi látásmódja.”

Péter László Kálmány munkásságának alapos ismeretében meggyőzően bizonyítja nemcsak azt, hogy Kálmány észrevette kora társadalmának hibáit, hanem azt is, hogy egész magatartásával mindig a nép mellett állott. Írásaiban keményen és bátran tárta fel az egyházi és világi földbirtok kizsákmányoló jellegét: egy alkalommal így írt Csernoch János akkori hercegprimáshoz: „...„Nem akarom, hogy nevem szerepeljen, ha egykor az a vihar, amelyik ma Oroszországban dúl, hazánkba is eljut s elsepri az egyházi birtokokat itt is, a melyet a nép várva vár.“ Az Alföld délkeleti sarkában kitérő parasztsztrájkok kérdésében a sztrájkolók mellett állt. „A munkás-zavargásoknak tehálk alapjuk van — állapítja meg a Torontál megyei földesurak falvakat kiírtó, ocsmány mohóságát leleplező írása végén —, mit csak az okokat fiirkészni nem szerető, esetleg nem alkáro nem lát meg. Az ily zavargásoknál figyelmünkre kell méltatnunk a múltban elkövetett visszaélésüket is, mert a múltban épül a jelen. De ha alap van, törvényileg kell segíteni a bajon, hanem akkor Magyarországon előbb ismerni kell, tanulni kell a népet és viszonyait.”

Kálmány a bajok megszüntetésére telepítést sürget. „Telepítse be a kincstár a magyar Kánaánon levő birtokait... éspedig elsősorban az itt lakó, de földdel nem dicsekedhető magyarokkal; megérdemlik!”

Az életrajz Kálmány Lajos munkásságának tárgyi ismertetése, haladó, meg nem alkuvó magatartásának megrajzolása után a'aposan tárgyalja Kálmány jelentőségét a magyar néprajzkutatás történetében. Rámutat arra, hogy nemcsak a népköltészet-kutatás helyes módszerének kialakításában volt

nagy szerepe, hanem a néprajzkutatás elvi kérdéseinek megoldásában is úttörő volt. Szövegközlésének hitelessége egyik legfontosabb újítás a magyar folklórisztika történetében. Rámutat az életrajz Kálmány munkásságának nagy hiányosságára is, arra, hogy különben széleskörű gyűjtőmunkája nem terjed ki a dallamkutatásra. Kálmány elvileg látta a dallam-gyűjtés fontosságát, de részben az, hogy ő maga nem tudott költözni, — nem volt zenei hallása — majd az, hogy fonográfra sem tudott szert tenni, megakadályozta abban, hogy rendkívül gazdag dalgyűjtését a népdalok dallamaival is kiegészíthesse.

Végezetül, már nem az életrajz-kanulmány ismertetéseként, de mégis idetartozóan föl kell említeni egy kérdést. A Szovjetunióból, a népi demokráciákból itt járt népi együttesek, a Magyar Állami Népi Együttes szerepléseinek hatására Szegeden is megindult a népi együttesek szervezése. Eddig egyetlen próbálkozástól eltekintve, nincs nyoma annak, hogy népi együttesünk felhasználnák munkájukban Kálmány Lajos több évtizedes munkásságának hozzáférhető eredményét: eddig kiadott gyűjtéseit. Kálmány gyűjtései kimeríthetetlen forrást jelentenek népi együttesünk számára. Jól megszervezett kiegészítő-gyűjtőmunkával a Szegeden és a Dél-Alföldön dolgozó folklóristák és kultúrmunkások Kálmány szöveges közléseinek dallamait még sok esetben felkutatathatják. Néprajzkutatóinknak és népi együtteseinknek ez a néphagyományokat felelevenítő és új tartalommal eltöltő munkája méltó lenne a táj nagy néprajztudósának emlékéhez.

Szabolcsi Gábor

T Ü K Ö R

A drámai konfliktus kérdése a szovjet drámairodalomban

Zaleszkij szovjet kritikus írta „A színikritika néhány kérdése” című cikkében, hogy: „Szükség van olyan komoly elméleti munkákra, amelyek a színműirodalomunkban fellelhető új konfliktusok jellegével és természetével, a tipikus jellemek ábrázolásának a kérdésével és a szocialista realizmus sajátosságaival foglalkoznak.”

A drámai konfliktusok kérdése élénken foglalkoztatja a szovjet dramaturgiát és a magyar dramaturgiának is egyik legfontosabb feladata, hogy fejlődő, szocialista drámairodalomunk számára, elvileg tisztázza, felhívja a figyelmet azokra a konfliktusokra, amelyek új életünk valóságos ábrázolásának megfelelően új drámáink alapjává kell, hogy legyenek.

Révai József elvtárs mondta a Színház és Filmművészeti Szövetség Kongresszusán: „Az új élet építése tele van konfliktusokkal, az élet tele van olyan emberekkel, akik küzdenek az újért és győznek az újért való küzdelem közben. Az új életanyagok a drámaisága nemcsak a kapitalizmus és a szocializmus összecsapásából, küzdelméből adódik, hanem adódik a szocializmus felépítéséből magából is. Ezen a talajon lett nagygyá, példaképünké a szovjet dráma.”

Szocialista realista drámánkért folytatott harcunk csak akkor lehet eredményes, ha kellően merítünk a szovjet drámaírás kifogyhatatlan kincséből, ha megvizsgáljuk úttörő és korszakamoto eredményeit, a szovjet dráma minőségileg új konfliktushasználatát, és megfigyeléseinket hasznosítjuk a mi konfliktushasználatunkban, hogy valóban élők, drámaiak legyenek konfliktusaink.